

ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ РИЗИКІВ ДО СИСТЕМИ ОБ'ЄКТІВ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

BACKGROUND OF IMPLEMENTATION RISKS INTO SYSTEM OF INTERNAL CONTROL OBJECTS ON TRAVEL COMPANIES

Анна ДЕНИСЕНКО,
Київський національний
торгівельно-економічний університет

Anna DENYSENKO,
Kyiv National University
of Trade and Economics

Зміни в навколишньому економічному та природному середовищі обумовлюють необхідність адаптації сучасних методів управління до них. Керівники підприємств зацікавлені у максимізації прибутку. Перешкодою цьому можуть стати ризики, виникнення яких обумовлене безліччю факторів, та наслідки яких можуть стати катастрофічними, призвести до виникнення значних збитків та стати причиною виходу суб'єкта господарювання з бізнесу. Управління ризиками є складним процесом, а наявність дієвої системи внутрішнього контролю є необхідною умовою його ефективності.

З огляду на зміну потреб та пріоритетів практиків вітчизняні науковці в сучасних дослідженнях наголошують на необхідності розгляду контролю як засобу мінімізації ризиків діяльності суб'єктів господарювання: І. Дрозд [5] розглядає функціонування системи внутрішнього контролю як інструмент зниження різноманітних ризиків у межах, визначених системою управління ризиками, а не лише як засіб формального контролю за збереженням активів на підприємстві; В. Пантелеєв [14] визначає досягнення максимально позитивної результативності господарської діяльності та мінімізацію суб'єктом господарювання ризиків як здійснення контролю (як складової структури функцій загальної системи управління); С. Петренко [15] зазначає, що внутрішній контроль повинен виявляти, а також систематизувати і типізувати відхилення та ризики на всіх ділянках управління та в усіх сферах діяльності, узагальнювати й оцінювати цю інформацію з метою забезпечення прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Проте дослідженню встановлення ризиків як нового об'єкту контролю науковці не приділяють уваги.

Мета дослідження – дослідити можливість інтеграції ризиків до системи об'єктів внутрішнього контролю, визначити особливості ризиків як об'єкта внутрішнього контролю з урахуванням специфіки діяльності туристичних підприємств (туристичних операторів та агентів).

Узагальнення поглядів вітчизняних науковців дозволяє сформулювати висновок, що під об'єктом внутрішнього контролю розуміється або суб'єкт певної діяльності (виробнича організаційна одиниця, організація, підприємство орган управління), або діяльність суб'єкта чи процес виробничо-господарської діяльності [2, с. 301]. Склад об'єктів внутрішнього контролю варіюється в залежності від: потреб суб'єктів контролю, виду господарської діяльності тощо. Суттєвість впливу ризиків на господарський процес та його результати обумовлює необхідність розгляду їх як окремого об'єкту внутрішнього контролю.

Складність визначення ризиків як об'єкту внутрішнього контролю полягає перш за все у відсутності їх матеріально-уречевленої форми, що спричиняє виникнення проблем при визначенні їх сутності взагалі. Адже неможливо контролювати абстрактний об'єкт, чітко уявлення про який

не сформовано. Тому далі вважаємо за необхідне розглянути сутність ризиків, а також визначити їх характерні особливості, в тому числі з урахуванням специфіки туристичної діяльності.

Зазвичай виникнення ризиків пов'язують з невизначеністю, притаманною економіці. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі представлено достатньо широкий спектр праць, в яких присутні фундаментальні розробки щодо теоретичних основ існування ризиків, а саме: сутності ризиків [3; 8; 11; 17] причин їх виникнення [8; 10; 20], можливості управління ними [1; 4; 6] та ін. У вітчизняній науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо трактування сутності ризиків. Узагальнення поглядів вітчизняних науковців дозволяє виокремити підходи, за яких ризики розглядаються як:

- 1) імовірність помилки чи успіху як наслідок вибору в ситуації з існуванням альтернатив, що є невід'ємною складовою господарської діяльності;
- 2) невдача, втрати як наслідок здійснення неграмотного управління;
- 3) можливість (загроза) невдач, виникнення збитків, неотримання прибутку тощо, що є невід'ємною складовою господарської діяльності;
- 4) небезпека виникнення непередбачених втрат як наслідок зміни впливу зовнішніх та/або внутрішніх чинників.

Тобто науковці не можуть дійти консенсусу щодо таких основоположних характеристик ризику, як:

- причини виникнення;
- наслідки його прояву (винятково негативні чи в тому числі й імовірність отримання позитивного результату).

Розглядаючи суперечливість ризику, необхідно наголосити на його проявах у різних аспектах. Ризик, з одного боку, зорієнтований на отримання позитивних (для системи прийняття рішень) результатів ефективними способами за умов невизначеності й конфліктності в ситуації неминучого вибору. Ця характеристика ризику має важливі економічні й соціальні наслідки. З іншого боку, управлінський ризик може призвести до несприятливих соціально-економічних наслідків, адже вибір альтернативи ґрунтується на неповній, нечіткій, недостовірній інформації, наявній на момент прийняття рішення. Альтернативність – це властивість економічного ризику, що допускає як обов'язкову умову необхідність вибору з кількох найбільш імовірних стратегій (альтернатив, варіантів, управлінських дій). Залежно від ситуації альтернативність має певний ступінь складності і може долатись за допомогою низки різних способів [3, с. 83]. Таке твердження дозволяє усвідомити природу ризику: виникнення ризику внаслідок прийняття управлінських рішень в умовах альтернативності та невизначеності їх наслідків.

Ризики необхідно розглядати не виключно як явище з негативними наслідками, а швидше як характеристику

The article deals with the specific risk characteristics and features of their influence on the activities of travel companies. The characteristics of risks that must be taken into consideration as an object of control in travel companies are recognized.

У статті розглянуто специфіку ризиків та особливості їх прояву під час здійснення туристичної діяльності. Визначено характеристики ризиків, які необхідно враховувати при їх розгляді як об'єкта контролю на туристичному підприємстві.

зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єкта, пов'язану з невизначеністю. Фактично ризики є імовірними загрозами, але ці загрози можуть і не справдитись.

Значною мірою на спектр імовірних ризиків впливає сфера діяльності суб'єкту господарювання. Туристичні підприємства діють в умовах підвищеної ризикованості.

Досліджуючи різноманітні аспекти туризму, вітчизняні науковці вказують на існування та суттєвість впливу ризиків на діяльність туристичних підприємств. В. Кіпченко [7] говорить про накладання ризиків у туристичній галузі, а сукупність негативного впливу факторів узагальнює у поняття «туристичний ризик». Це означає, що ризикам туристичної діяльності притаманна мультиплікативність, що обумовлює розширення спектру ризикотворних факторів у туризмі внаслідок включення до складу туристичного продукту послуг та товарів, що надають та виробляють підприємства туристичної індустрії (готелі, ресторани, транспорт тощо).

Крім того, як зазначає М. Радіоновський [16], суттєвість впливу ризиків у сфері туристичного бізнесу пов'язана з розширенням географії природних та політичних ризиків, внаслідок чого значно обмежується можливість впливу суб'єктів господарювання на ризикові події.

Науковці ведуть мову також про специфічний вплив ризикотворних факторів на туризм, зокрема О. Любіцева визначає такі джерела підвищеної ризикованості:

- значна мінливість попиту, яка є характерною рисою ринку туристичних послуг [9, с. 85];
- стихійні лиха та природні катастрофи, які для туризму не є однозначно негативним фактором, адже вони роблять ризикованим розвиток туризму на певних територіях, але водночас приваблюють певну категорію споживачів [9, с. 99];
- випередження пропозиції над попитом [9, с. 145].

Суттєвість впливу ризикотворних факторів підвищується також за рахунок особливостей туристичної діяльності в цілому, а також безпосередньо властивостей туристичного продукту як предмету споживання.

У продовження раніше викладеної думки щодо недоречності виокремлення виключно негативних наслідків дії ризиків зауважимо, що А. Овчаров [12] виділяє серед позитивних характеристик ризику, здатних стати сприятливим фактором розвитку туризму дві: використання підвищеної ризикованості туристичними підприємствами з метою максимізації їх прибутку; використання ситуації ризику ґрунтується на свідомому виборі туриста (наприклад спелеологічний туризм, альпінізм, гірськолижні тури).

Підприємницька діяльність у туризмі, як і в будь-якій іншій галузі, здійснюється заради досягнення економічного й соціального ефекту. При цьому підприємництво неможливе без виправданого ризику. Суб'єкти туристичної діяльності повинні вміти розпізнавати всі ризики, що супроводжують етапи процесу надання послуг [13, с. 38]. Тобто специфіка діяльності туристичних операторів передбачає існування імовірності настання ризикових подій не лише у процесах створення та реалізації туристичного продукту, а й безпосередньо під час його споживання.

Крім того, туристичним підприємствам притаманні також причини виникнення ризиків, характерні для будь-яких суб'єктів господарювання. Наприклад, визначені В. Лопатовським [8] основні передумови прояву ризиків у сучасних умовах для вітчизняних підприємств доцільно також розглядати для туристичних підприємств, а саме:

- випадковість (непередбачуваність розвитку подій як наслідок глобалізаційних процесів, що сприяють ускладненню зв'язків між партнерами по бізнесу);
- відсутність інформації (недосконала та неточна інформація тощо);
- кадрове й технічне забезпечення;
- зіткнення інтересів (конкуренція, зіткнення інтересів бізнес-партнерів і працівників підприємства).

Негативний вплив випадковості та відсутності інформації посилюється під впливом особливостей туристичного продукту, що проявляються у процесах його формування, реалізації та споживання. Також, статистичні дані [18; 19] свідчать про недостатність забезпечення вітчизняних туристичних операторів та агентств кваліфікованими кадрами: у 2011 році близько 42% штатних працівників мали вищу або середню спеціальну освіту в галузі туризму, а у 2012 їх частка у загальній чисельності працівників зросла майже до 47%. Складність технічного забезпечення пов'язана перш за все з необхідністю підтримання значної інформаційної бази на туристичних підприємствах. Зіткнення інтересів бізнес-партнерів є доречною характеристикою для діяльності суб'єктів господарювання в цілому та туристичних підприємств зокрема.

Крім того, в процесі створення інформаційної бази на туристичному підприємстві стосовно стану на ринку туристичних послуг необхідно пам'ятати, що туризм доцільно розглядати як явище (тобто переміщення людей на певний термін за межі території свого постійного проживання з метою відпочинку, лікування тощо) та як процес (здійснення діяльності по забезпеченню вищезгаданого переміщення). З точки зору внутрішнього контролю інформація, яку можна отримати, аналізуючи туризм з обох боків, є цінною: дослідження зовнішнього середовища дасть змогу підвищити ефективність діяльності підприємства та зменшити ймовірні ризики, пов'язані з відсутністю попиту.

Отже, специфіку ризиків як об'єкта контролю на туристичних підприємствах можна узагальнити таким чином:

- 1) ризики не є матеріальним об'єктом, що значно ускладнює усвідомлення їх сутності;
- 2) ризики туристичних підприємств є різноманітними;
- 3) дія ризиків може завдати невіправної шкоди діяльності суб'єкту господарювання;
- 4) після прояву ризиків у діяльності підприємства вплив на них здійснюється шляхом прийняття управлінських рішень;
- 5) контрольні дії мають бути спрямовані безпосередньо на можливі джерела виникнення ризиків.

Причиною, яка обумовлює необхідність здійснення контролю ризиків на підприємствах, є можливість збільшення витрат, виникнення непередбачених збитків та недоотримання очікуваного доходу внаслідок впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Господарські процеси, що супроводжують суб'єктів туристичної діяльності, обумовлюють високу чутливість туристичних операторів до змін зовнішнього середовища та вимагають швидкого реагування на такі зміни. Причиною цього є особливості туристичного продукту (зокрема, специфіка його формування, реалізації, а також споживання). З метою забезпечення захисту прав споживачів туристичного продукту (туристів) відповідальною особою за відповідність заявлених характеристик окремих елементів туристичного продукту (туристичних послуг) визначено саме туристичного оператора, який фактично є не постачальником цих елементів, а виступає посередником. Ураховуючи те, що відстань між місцем розташування туристичного оператора та місцем споживання туристичного продукту може бути значною (інший населений пункт, область та навіть країна), процес споживання туристичного продукту також може обумовлювати виникнення ризиків у туристичного оператора.

ВИСНОВКИ

Основною причиною включення ризиків до переліку об'єктів внутрішнього контролю на туристичних підприємствах є суттєвість їх впливу на діяльність господарюючих суб'єктів. Під ризиками туристичної діяльності як об'єкта внутрішнього контролю ми розуміємо імовірність настання подій, які негативно вплинуть на господарські процеси та результати діяльності туристичних підприємств (недоотримання доходів, збільшення витрат, виникнення непередбачених збитків тощо).

Ризики можуть бути різноманітними, тому неможливо повністю охопити їх усі. З огляду на це необхідно визначити ті, вплив яких на господарську діяльність того чи іншого суб'єкта є суттєвим. В якості основи визначення суттєвості впливу окремих ризиків необхідно розглядати вид господарської діяльності. Специфіка діяльності туристичних підприємств обумовлює суттєвість прояву саме зовнішніх ризикотворних факторів.

У подальшому вважаємо за необхідне визначити особливості організації та методології внутрішнього контролю ризиків.

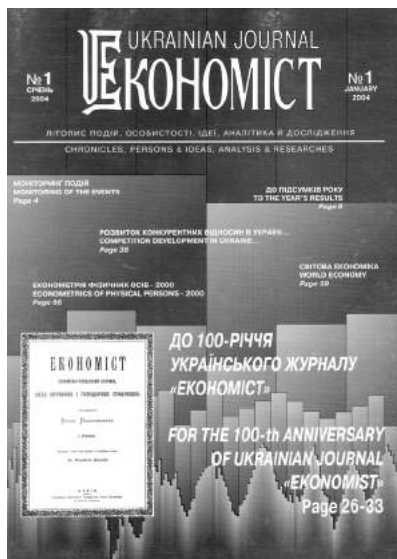
Risks are everywhere. Especially tourism activities include the existence of a high level of risk. Research and analysis of existing realities helped us to make some conclusions. First of all we should remember that tourism has high level of risk. It provides necessity to include risks of traveling into risk classification on travel companies beside risks directly related to their activities. However the most significant impact on travel companies is made by risks of tourist product. Also there are some financial risks which significantly affect the travel companies' activity. Special place in the analysis of risk management given the possibility of using insurance as a tool to minimize their likely consequences, and in this connection there is the need for risk classification based on the opportunities and prospects for the use of insurance as a tool to minimize their negative effects. Because of the wide range of classifications which also allows grouping risks of travel companies, while making risks classification we should take into consideration needs of information users.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асаулко В. С. Підвищення ефективності управління валютними ризиками туристичних підприємств: дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Асаулко Василь Сергійович ; Тавр. нац. ун-т ім. В.І.Вернадського. – Сімф., 2009. – 248 с.
2. Бардаш С. В. Економічний контроль в Україні: систематичний підхід: монографія. – К.: КНТЕУ, 2010. – 656 с.
3. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.

4. Гольяева Л. А. Моделі управління фінансовими ризиками підприємства: дис. канд. екон. наук: 08.00.11 / Гольяева Людмила Анатоліївна ; Харк. нац. екон. ун-т. – Харків., 2012. – 311 с.
5. Дрозд І. К. Система фінансово-економічного контролю в Україні: дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Дрозд Ірина Кузьмівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 448 с.
6. Залунін В. Ф. Організація управління економічним ризиком підприємств невиробничої сфери в умовах ринку // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 2 (19). – С. 262-267.
7. Кіпченко В. К. Менеджмент туризму: підручник. – К.: Знання, 2010. – 502 с.
8. Лопатовський В. Г. Управління ризиками підприємств за умов нестабільного зовнішнього середовища [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Лопатовський Віктор Григорович ; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький, 2008. – 246 с.
9. Любіцева О. О. Геопросторова організація туристичного процесу: дис... д-ра геогр. наук: 11.00.02 / Любіцева Ольга Олександрівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 368 с.
10. Моделювання оцінки операційного ризику комерційного банку: монографія / [О. С. Дмитрова, К. Г. Гончарова, О. В. Меренкова та ін.]; за заг. ред. С. О. Дмитрова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», – 2010. – 264 с.
11. Ничипорук О. Ю. Ризики в сільському господарстві: виявлення, оцінка, управління : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.07.02 / Ничипорук Олександр Юрійович ; Київський національний економічний ун-т. – К., 2002. – 171 с.
12. Овчаров А. О. Туристический комплекс России: тенденции, риски, перспективы. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 280 с.
13. Охрименко О. О. Страхування усфері туризму: дис... д-ра екон. наук: 08.00.08 / Оксана Онуфріївна Охрименко ; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. – К., 2011. – 465 с.
14. Пантелеєв В. П. Концепція внутрішньогосподарського контролю діяльності підприємств: методологія, організація, розвиток: дис... д-ра екон. наук: 08.00.09 / Володимир Павлович Пантелеєв ; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2009. – 390 с.
15. Петренко С. М. Внутрішній контроль діяльності підприємств і його інформаційне забезпечення: теорія, методологія, організація: дис... д-ра екон. наук: 08.00.09 / Петренко Світлана Миколаївна ; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2010. – 405 с.
16. Радионовский М. Риски в туризме // Турбизнес. 2011. – №1. С.26.
17. Ротова Т. А. Управління прийнятими на страхування ризиками: дис. канд. екон. наук : спец. 08.06.02 / Ротова Тетяна Анатоліївна ; КНТЕУ – К., 2002. – 212 с.
18. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність в Україні у 2011 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publcat/kat_u/publposl_u.htm.
19. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність в Україні у 2012 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publcat/kat_u/publposl_u.htm.
20. Стрельбицька Н. Є. Формування інтегрованої системи ризик-менеджменту енергетичними транснаціональними корпораціями: дис... канд. екон. наук: 08.00.02 / Стрельбицька Наталія Євгенівна ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т., 2009. – 246 с.

117 років! 1897 – від ідеї журналу до сьогоднішнього – 2014

110 років! 1904 – 1914 – як щомісячний журнал – 1997 – 2014